

ЖЕНИТЕ В ЗАТВОРА

Специален доклад за ситуацията на лишените от свобода в единствения женски затвор в България, с акцент върху правото на семеен живот, бременността, раждането и отглеждането на деца в затвора

БЪЛГАРСКИ ХЕЛЗИНСКИ КОМИТЕТ

БЪЛГАРСКИ
ХЕЛЗИНСКИ
КОМИТЕТ

Автори: **Диляна Ангелова и Калоян Станев**
Донор: **Open Society Institute - Budapest**
Графичен дизайнер: **Илина Илиева**
Коректор: **Анелия Костова**

ISBN 978-954-9738-35-3

***„Лишаването от свобода на жените отразява
положението на жените в обществото, където
те са ограничени в рамките на системата,
проектирана, построена и управлявана основно
от мъже за други мъже ...“¹***

СЪДЪРЖАНИЕ

Използвани съкращения	5
Увод	6
Методология	7
А. Обща информация за затвора в Сливен и профил на лишените от свобода жени	8
Жените и някои принципи на пенитенциарната система	12
Б. Аспекти на изследването	14
1. Контакти с външния свят	15
1.1. Местоположение на затвора	15
1.2. Отношения между майки, лишени от свобода, и техните деца	15
1.3. Свиждания	18
1.4. Телефонни разговори	18
1.5. Възможности за временно напускане на затвора	19
1.5.1. Прекъсване на изпълнението на наказанието	19
1.5.2. Награди, свързани с осъществяване на контакт със семейството и близките	20
2. Бременност, раждане и отглеждане на деца в затвора	21
2.1. Бременност	22
2.2. Раждане	24
2.3. Майчинство в яслата към затвора	25
3. Материални условия и хигиена	29
4. Опазване на здравето	32
5. Обиски	35
6. Насилие	36
7. Отношение на персонала	36
Заключение	37
Бележки	38

ИЗПОЛЗВАНИ СЪКРАЩЕНИЯ

БХК	Български хелзинкски комитет
ГДИН	Главна дирекция „Изпълнение на наказанията“
ЗИНЗС	Закон за изпълнение на наказанията и задържането под стража
ЗООТ	Затворническо общежитие от открит тип
ИСДВР	Инспектор социални дейности и възпитателна работа
НПК	Наказателно-процесуален кодекс
ООН	Организация на обединените нации
ППЗИНЗС	Правилник за прилагане на Закона за изпълнение на наказанията и задържането под стража
ПУО	Предсрочно условно освобождаване

УВОД

Настоящият доклад е естествено продължение на многогодишната дейност на Българския хелзинкски комитет (БХК), посветена на защита правата на лишените от свобода. От 1994 г. насам БХК осъществява независим и периодичен мониторинг на затворите, като освен посещения на място, организацията получава и обработва множество жалби, сигнали и оплаквания от затворници.

Досега въпросът за положението на изтърпяващите наказание „лишаване от свобода“ жени е попадал в предмета на изследване на други четири мащабни проучвания на БХК – „Правата на човека в българските затвори“², „Дисциплинарната практика в местата за лишаване от свобода“³, „Затворите в България: Изследване на системата на местата за лишаване от свобода“⁴ и „Доживотният затвор без замяна – нечовешко и унижително третиране“⁵. Докладът „Деца, лишени от свобода в България: Между наследството и реформата“⁶ на БХК от 2014 г. отразява ситуацията на непълнолетните момичета, изтърпяващи наказание в Поправителния дом към затвора в Сливен. Настоящото проучване е първата публикация на организацията, която се фокусира изцяло върху специфичните проблеми и нужди на лишените от свобода пълнолетни жени.

Поради по-малкия си брой в сравнение с мъжете в местата за лишаване от свобода и поради принципната си уязвимост, жените в пенитенциарната система в България са negliжирани и в много отношения са жертва на институционална дискриминация. Уредбата, която сега действащият Закон за изпълнение на наказанията и задържането под стража (ЗИНЗС)⁷ посвещава на жените, бременността, раждането и отглеждането на деца в затворите се изчерпва с около десет нормативни текста, което е крайно недостатъчно, а самите текстове са стари, като преповтарят почти дословно разпоредбите на отменения Закон за изпълнение на наказанията от 1969 г. В регулацията на изпълнението на наказанието „лишаване от свобода“ отсъства необхо-

димата джендър-специфика, а неутралните на пръв поглед законови текстове не разпознават различните потребности на затворничките – биологични, здравословни, психологически, образователни, трудови, социални и други. Това обуславя неравното третиране на жените в системата, ограничава шансовете им за успешна реинтеграция след напускане на затвора и допуска практики, които представляват унижително и нечовешко третиране спрямо тях.

Докладът „Жените в затвора“ отделя особено внимание върху правото на семеен живот, бременността, раждането и отглеждането на деца в единствения женски затвор в България. Това са сфери, в които лишаването от свобода се отразява изключително неблагоприятно на осъдените, и в които трябва да се предприемат целенасочени мерки за нормализиране на ситуацията. Също така изследването предоставя информация и анализ и върху други аспекти от живота в затвора, като материални условия, здраве и медицинска грижа, обиски, без претенция за изчерпателност на отнесените теми.

С цел преодоляване на идентифицирани проблеми и синхронизиране на пенитенциарните законодателство и практики със съвременните стандарти, изследването отправя съответните препоръки.

Изследването се базира върху редица международни стандарти, които засягат проблемите, включени в доклада, и осигуряват рамката, към която властите трябва да се придържат, за да се гарантират правата на лишените от свобода жени. Освен ос-

новните документи – ревизираните през 2015 г. Минимални стандарти на ООН за третиране на лишените от свобода (Правилата на Мандела)⁸ и Европейските правила за затворите от 2006 г.⁹, докладът взема предвид и специалните стандарти и препоръки за лишаването от свобода на жени: Правилата на ООН за отношението към лишените от свобода жени и мерките, които не са свързани с лишаване от свобода, по отношение на жените-нарушителки (Правилата от Банкок);¹⁰ Стандартите по отношение на лишените от свобода жени на Европейския комитет за предотвратяване на изтезанията и нечовешкото или унижително отнасяне или

наказание,¹¹ Препоръката на Парламентарната асамблея на Съвета на Европа от 2000 г. относно майките и бебетата в затвора;¹² Резолюцията на Европейския парламент от 13 март 2008 г. относно положението на жените в затвора и въздействието, което има лишаването от свобода на родителите върху социалния и семейния живот;¹³ Декларацията от Киев на Световната здравна организация за здравето на лишените от свобода жени;¹⁴ параграфи 47-51 от Общата препоръка на Комитета на ООН за премахване на дискриминацията срещу жените за достъпа на жените до правосъдие¹⁵, и други.

МЕТОДОЛОГИЯ

БХК осъществява мониторинг в местата за лишаване от свобода на базата на споразумение с Министерство на правосъдието, което позволява неоповестени посещения и разговори насаме със затворници. За целите на проучването БХК проведе две двудневни посещения в затвора в Сливен – между 23-24 юли и 26-27 август 2015 г., като бяха направени над 35 интервюта с лишени от свобода жени с различен социален, здравен и етнически статус, различни националност и режим на изтърпяване на наказанието. Особено внимание бе обърнато на положението на бременните жени, жените, родили по време на изтърпяване на наказанието, и жените, настани с деца в яслата към затвора. Интервюирани бяха още началникът на затвора, социални работнички и служители в медицинския център. На 27 юли 2015 г. изследователите на

БХК посетиха и затвора за мъже в Пазарджик, където интервюираха 12 лишени от свобода мъже, ръководния персонал на затвора и социална инспекторка. Целта на посещението бе да се очертаят сходствата и различията в третирането на мъжете и жените в пенитенциарната система.

В допълнение към събраните на терен данни, изследователите на БХК отправиха заявления за достъп до обществена информация до Министерство на правосъдието, Главна дирекция „Изпълнение на наказанията“ (ГДИН) и Върховна касационна прокуратура. С тях бяха поискани статистически данни за лишените от свобода жени по различни показатели, годишни доклади за дейността на затвора в Сливен и др. Направен бе и преглед на водещата българска и чуждестранна литература, посветена на проблематиката.

А

**ОБЩА ИНФОРМАЦИЯ
ЗА ЗАТВОРА В СЛИВЕН И
ПРОФИЛ НА ЛИШЕНИТЕ
ОТ СВОБОДА ЖЕНИ**

Затворът в Сливен е единственият затвор за жени в България. Създаден е през 1962 г., като до 1982 г. жените са изтърпявали краткосрочни наказания и в специално обособени крила към мъжките затвори в цялата страна. Днес затворът в Сливен се състои от корпус с капацитет 274 места, затворническо общежитие от открит тип (ЗООТ) „Сливен“ с капацитет 34 места и ЗООТ „Рамануша“ с капацитет 54 места. Формално към затвора е предвидено съществуването на поправителен дом за непълнолетни момичета с капацитет 35 места, но поради традиционната липса на изтърпяващи наказание „лишаване от свобода“ момичета, материалната му база се ползва за нуждите на ЗООТ „Сливен“.¹⁶ В корпуса на затвора са обособени още ясла за отглеждане на деца до една година и средно общообразователно училище. Освен с нало-

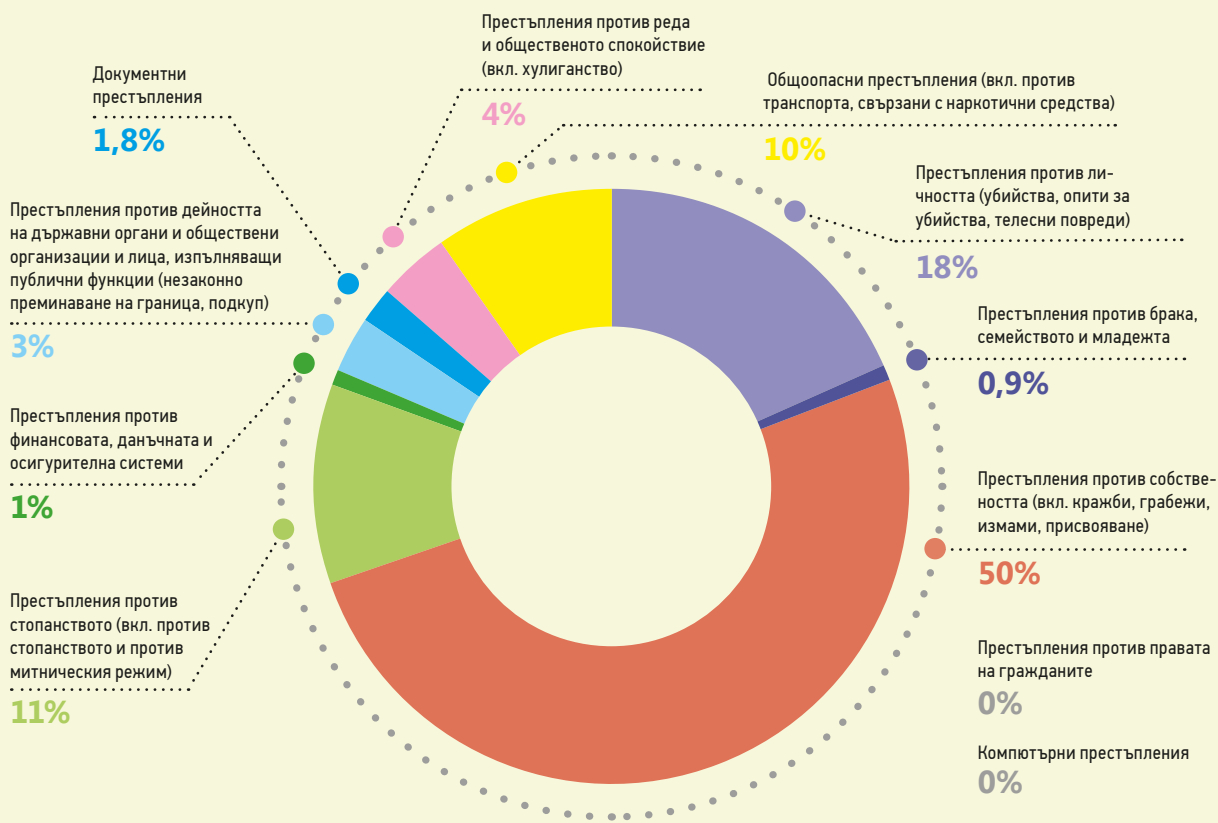
жено наказание „лишаване от свобода“, в корпуса на затвора се настаняват и обвиняеми и подсъдимы с мярка „задържане под стража“ и жени, изтърпяващи наказания „доживотен затвор“ и „доживотен затвор без замяна“.

Жените съставляват малък дял от общия брой затворници в България – около 3-4%. Съгласно справка от 1 май 2015 г., **около 82% от тях са попаднали в затвора за ненасилствени престъпления**, спрямо 18%, които са осъдени за престъпления срещу личността. Към тази дата най-много осъдителни присъди са наложени за кражби и грабежи – около 50% от общия брой. Тези престъпления са пряко свързани със състоянието на крайна бедност и социална изолация, в което се намират мнозинството от жените, преди да попаднат в затвора.

ФИГУРА № 1

Сведения за изтърпяващите наказание „лишаване от свобода“ в затвора в гр. Сливен към 1 май 2015 г. по видове престъпления.

Източник: Министерство на правосъдието

Източник: БХК

Броят на пенитенциарните рецидивисти (жени, попаднали в затвора за втори или следващ път) също е нисък. Към 1 юни 2015 г. техният дял е 29% от всички осъдени, докато при мъжете към тази дата процентът е почти двойно по-висок – 54%. През 2014 г. се отчита, че около 1/3 от настанените в затвора в Сливен са включени във формален образователен процес. Към момента на провеждане на изследването жените в затвора, майки на деца до 18 год., са повече от 40%.

От представената по-долу справка е видно, че през последните четири години броят на новопостъпващите осъдени и средносписъчният брой на затворничките по години остават почти непроменени величини (Таблица № 1).

Към средата на 2015 г. жените, изтърпяващи наказание „доживотен затвор“, са четири, като една от тях е изолирана в постоянно заключена самостоятелна килия в условията на специален режим, без право на участие в колективни мероприятия. Другите три жени са интегрирани в общи помещения в група на лишени от свобода на строг режим.

Справката за произшествия с висок риск в затвора в Сливен недвусмислено показва, че лишени от свобода жени не представляват заплаха за институционалната сигурност. За периода 2010-2013 г. не е регистриран нито един случай на бягство от затвора или затворническото общежитие, на отклонение от неохраняем външен работен обект или на посегателство върху служебни лица от страна на лишени от свобода жени.¹⁷

ТАБЛИЦА № 1

Динамика на лишените от свобода в затвора в Сливен за периода 2011-2014 г.

Източник: ГДИН

Година	Новопостъпили с влязла в сила присъда	Новопостъпили с мярка за неотклонение „задържане под стража“	Средносписъчен брой на лишени от свобода жени
2011	125	134	253
2012	138	133	250
2013	118	80	244
2014	123	89	253

ТАБЛИЦА № 2

Справка за произшествията с висок риск в затвора в Сливен за периода 2010-2013 г.

Източник: Затвора в Сливен

Справка за произшествия с висок риск	2010	2011	2012	2013
Бягство от затвора или затворническото общежитие	0	0	0	0
Отклонение от неопхраняем външен работен обект	0	0	0	0
Посегателство върху служебни лица	0	0	0	0
Незавръщане от отпуск	1	1	0	0
Незавръщане от прекъсване	1	3	1	1

Жените и някои принципи на пенитенциарната система

В основата на българското пенитенциарно право стои **принципът на прогресивната система** на изпълнение на наказанията. Най-общо той гарантира възможности за облекчаване на режима и условията на изтърпяване на наложеното наказание, съобразно поведението на осъденото лице. Ролята на прогресивната система се обяснява по следния начин:

*„Чрез прогресивната система се премахва чувството за предопределеност и безперспективност, водещи до постепенна деградация на личността и невъзможност за социална интеграция след освобождаването“.*¹⁸

В затвора в Сливен обаче този принцип не намира особено приложение. Движението на жените през прогресивната система – замяна на режима с по-лек, преместване в затворническо общежитие от открит тип, предсрочно освобождаване, е сведено до минимум. Повечето жени напускат затвора в условията на режима, първоначално определен им от съда. През 2014 г. режимът на едва 5% от рецидивистките е заменен със следващия по-лек, като според ръководството на затвора този процент е „приемлив, имайки предвид обремененото съдебно минало и поведенческите характеристики на тази категория осъдени“.¹⁹ Към 23 юли 2015 г., броят на жените, изтърпяващи наказанието си при лек режим е само 11 от общо 225 осъдени.

Институтът на предсрочно условното освобождаване (ПУО), чието приложение на практика е обусловено от замяна на режима с най-лекия, също не се използва ефективно. През 2014 г., Комисията по изпълнение на наказанията към затвора в Сливен е предложила за освобождаване едва 2% (11) от всички формално придобили право на ПУО (453). На база всички затвори в страната, това е най-ниският процент предсрочно освободени, независимо че делът на жените рецидивистки и осъждани за тежки насилствени престъпления е далеч по-малък от този при мъжете.

Проблемът с нефункциониращата прогресивна система се корени в неясно дефинирани законови предпоставки и твърде широкото усмотрение на затворническата администрация по въпросите за нейното

прилагане. Очакваните резултати от процеса на поправяне на жените са несъмнено по-високи от тези на мъжете – отражение на патриархалните норми, които изискват от жената по-голямо подчинение и дисциплина. Няколко интервюирани от БХК жени споделят, че не получават нито награда, нито смяна на режима, нито предсрочно освобождаване, в резултат на това, че се оплакват до външни институции, водят дела или по друг начин се опитват да защитят правата си в затвора. От значение за по-неблагоприятното третиране на жените са и следните обстоятелства: бедност, значителна отдалеченост от обичайната социална среда и отсъствие на външна подкрепа. Не на последно място, липсата на ситуация на пренаселеност в женския затвор позволява на ръководството да не прилага прогресивната система на изпълнение на наказанията и да не се стреми към по-ранното освобождаване на осъдени жени.

Други два принципа, дефинирани в европейските правила за затворите и възприети от съвременното развито пенитенциарно право, са тези на **нормализацията**²⁰ и **реинтеграцията**²¹. Принципът на нормализацията изисква организация на живота в затворите по начин, който да се доближава максимално до положителните аспекти на живота на свобода.²² Той следва да бъде разглеждан на две нива – индивидуално, в смисъл на приемане на затворниците не само в качеството им на осъдени лица, но и в другите им присъщи роли – на граждани, на родители, на съпрузи; и на колективно ниво, в смисъл на предоставяне на услуги на лишените от свобода, които да са максимално близки по същност и качество до услугите, съществуващи в общността.²³ Този принцип не е изрично припознат от българското пенитенциарно право, но в женския затвор в Сливен свързани с него се явяват например възможностите за удължено свиждане в специално обособена за целта постройка, за раждане в болница в общността, за отглеждане на деца в яслата към затвора (на индивидуално ниво), за участие в училищното образование (на колективно ниво). Далеч повече обаче са аспектите, в които режимът на изтърпяване на наказанието „лишаване от свобода“ от жени се отклонява от принципа на нормализацията. Такива отклонения са съществуването на единствен женски затвор, невъзможността за

упражняване на основни родителски права, изключването от системата на социалното подпомагане на майките-затворнички, неосигуряването на достъп до външни медицински и други услуги.

Принципът на реинтеграцията изисква лишаването от свобода да се управлява по такъв начин, че да улеснява реинтеграцията на осъдените в едно свободно общество.²⁴ Неговото съблюдаване се постига най-вече чрез осигуряване на доброто физическо и психическо здраве на лишените от свобода

и гарантиране на възможности за участие в различни обучителни, квалификационни, трудови дейности и контакти с външния свят.²⁵ Шансовете за успешна реинтеграция на жените са изначално компрометирани от съществуването на едно-единствено заведение за изтърпяване на наказание „лишаване от свобода“ и липсата на механизми, компенсиращи отдалечеността от семействата и обичайната социална среда. Грижата за психичното здраве на жените в затвора също не е приоритет.

Б

АСПЕКТИ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

1. КОНТАКТИ С ВЪНШНИЯ СВЯТ

1.1. Местоположение на затвора

България е сред единиците държави в Европейския съюз, които разполагат само с едно пенитенциарно заведение за изпълнение на наказанията „лишаване от свобода“, „доживотен затвор“ и „доживотен затвор без замяна“ по отношение на жени. Въпреки че по този показател не сме изключение, следва да се отбележи, че останалите държави в списъка – Малта, Люксембург, Кипър, Естония, териториално са несравнимо по-малки от България. Същевременно в страната ни са разкрити 11 затвора за мъже, което дава възможност при разпределението на лишените от свобода мъже да се спазва в много по-голяма степен законовият принцип настаняването да е „съобразно възможностите осъдените да изтърпяват наказанието в най-близкия до постоянния им адрес затвор или поправителен дом“.²⁶ Това обстоятелство е най-отявяленият и неоспорим признак на полово дискриминация спрямо жените в българската система на местата за лишаване от свобода.

Предвид по-малкия брой осъждани на лишаване от свобода жени, съществуването на единствен женски затвор се определя от властите като целесъобразно и икономически обосновано. Приоритизирайки интересите на системата обаче се игнорират целите на наказанието и, най-вече, възможността за реинтеграция на осъдените. Наличието само на един затвор за жени е и пречка за упражняване правото на семеен живот на лишените от свобода, техните деца и значими близки. Отдалечеността на затвора и трудните транспортни връзки от редица краища на България правят пътуването сложно за организиране, времеемко, скъпо, и в много случаи – невъзможно. БХК получи редица оплаквания в тази връзка. Интервюираните жени споделиха, че не са посещавани от роднините си именно поради отдалечеността на затвора и факта, че предпочитат близките им да изразходват предвидените за път средства за покриване на други семейни нужди. В документиран от БХК случай жена от Плевен е осъдена заедно със съпруга си за кражба. На двамата е наложено наказание „лишаване от свобода“, като

съпругът изтърпява присъдата си в затвора в Плевен, а съпругата му е приведена в единствения женски затвор, на 240 км от дома им. Докато мъжът има регулярни посещения от близки и роднини (по две посещения месечно), за година и половина престой в затвора осъдената жена е имала само две свиждания.

Големите разстояния от затвора до дома оскъпяват и затрудняват също така ползването на домашните отпуски. Лишена от свобода на лек режим разказва, че за да се прибере у дома по време на полагащия ѝ се всеки месец двудневен отпуск, има на разположение само един автобус на ден, а пътуването отнема четири часа в едната посока. Разходите за транспорт се покриват от самата нея, като освен 50 лв. за автобусни билети, тя заплаща и превоз с такси от затвора до автогарата и обратно, поради липса на удобен градски транспорт.

1.2. Отношения между майки, лишени от свобода, и техните деца

Влизането в затвора на жени неизбежно води до раздяла между майки и деца. Раздялата е особено мъчителна и има тежки последствия както за лишените от свобода, така и за децата, които остават навън. Всички майки, с които БХК разговаря за целите на изследването, споделиха, че най-тежката страна на лишаването им от свобода е откъсването от децата им и невъзможността да полагат грижи за тях, да поддържат редовен контакт с дъщерите и синовете си, и да участват по какъвто и да е начин в живота им.

Освен чисто физическото отделяне, има редица други фактори, които допринасят за уязвимостта на връзката между майка, лишена от свобода, и децата ѝ. В много случаи до момента на задържането затворничките са отглеждали сами децата си. От лишените от свобода 255 жени в сливения затвор към 23 юли 2015 г., 93 са майки на деца до 18 години, 33% от тях са и самотни майки. Високият дял самотни майки в затвора е и отра-

жение на положението на жените в страната, където според официалната статистика 80% от самотните родители с непълнолетни деца са жени.²⁷

Устойчивите сексистки модели и стереотипи в българското общество отреждат първостепенна роля на жената при отглеждането и възпитанието на децата, дори и в домакинствата, в които присъстват и бащината, и майчината фигура. Освен това в много случаи бащите не са припознали децата си, и след влизане в затвора на жената те не могат да поемат автоматично грижата за тях.

В немалко случаи децата на лишените от свобода жени излизат от семейната среда и попадат в институция или друга алтернативна грижа, което допълнително накърнява интересите на децата и затруднява поддържането на контакти между майка и дете (Вж. Таблица № 2). По време на изследването не се установи случай на осъществено свиждане между майка и дете, настанено в институция

или приемна грижа. БХК разговаря със затворничка, която ражда по време на изтърпяване на наказанието си и полага грижи за бебето си в яслата към затвора в рамките на максимално допустимия от закона срок – до навършване на една година на детето, след което детето е настанено в приемно семейство. Въпреки че за приемната грижа в случая е избрано семейство от Сливен, през следващите 4 месеца не се организира нито едно свиждане и контактът между майката и детето се прекъсва. Друга жена споделя, че наскоро е информирана с писмо от социалните служби, че две от децата ѝ са настанени при приемни семейства без нейно знание и участие в процедурата по настаняване. На практика външните на затвора социални служби не полагат достатъчно усилия, за да гарантират участието на майката при вземането на важни решения за живота на децата и упражняването на родителските права.

При бащите/ партньорите/ в обичайната семейна среда	120 деца
Настаняване в семейство на роднини и близки	34 деца
Настаняване в приемно семейство	7 деца
Настаняване в специализирана институция	18 деца
Осиновяване/ одъщеряване	6 деца
Друго	1 дете
ОБЩО	186 деца

В някои случаи, след като майката влезе в затвора, децата ѝ остават при нейни по-възрастни роднини, най-често баби, които са трудово неактивни и не могат да осигурят адекватна издръжка на внуците си. Документирани са примери, в които след осъждане на майките им на децата се налага да започнат работа или са принудени да прекъснат обучението си. От своя страна държавата не осигурява нито допълнителни финансови средства за отглеждане на деца, чиито родители са в затвора, нито специализирана социална и психологическа подкрепа за близките, изпълняващи родителски функции.

Ефективното откъсване на майката от живота на децата ѝ води до тежко страдание у самите жени. За да могат да преодолеят психологическата травма от раздялата, жените трябва да бъдат проактивно подпомагани и подкрепяни от персонала на затвора и насърчавани да поддържат връзка със своите дъщери и синове. Практиката обаче показва, че когато влязат в затвора, в очите на затворническите и националните власти жените загубват качеството си на майки, които имат

особени емоционални и психологически нужди и остават единствено в качеството си на лишени от свобода. Този подход не само причинява психическо страдание у затворничките, но и в огромна степен пречи на последващата реинтеграция на жените.

Препоръки

- Увеличаване броя и равномерно разпределение върху територията на страната на местата за изтърпяване на наказанието лишаване от свобода на жени;
- Въвеждане на задължение за събиране на данни за децата на лишените от свобода лица – възраст, местонахождение, лице, полагащо грижа за тях и други, на база на които да се създават специални семейни политики и да се улеснява семейното сближаване, когато това е в най-добър интерес на детето;
- Създаване на финансов механизъм за подпомагане на контактите между лишените от свобода и техните семейства (покрива-

не на разходите за транспорт, нощувки), особено що се отнася до контактите между майки и деца;

- Осигуряване на социална и психологическа подкрепа на децата, чиито родители са в затвора, и на лицата, които се грижат за тях, чрез мрежа от социални услуги;
- Гарантиране възможността за упражняване на родителските права и задължения на лишените от свобода лица чрез активното сътрудничество на социалните служби във и извън затвора, както и чрез предоставяне на безплатна правна помощ на лишените от свобода, особено в сферата на семейното право – родителски права, осигуряване, издръжка, развод, настаняване на деца извън семейството.
- Въвеждане на специално основание за предсрочно освобождаване на родители на деца на ниска възраст, за които няма кой да полага грижи, без да се изисква изтърпяване на определена част от наказанието и завършване на процеса на поправка.

1.3. Свиждания

Малкият брой лишени от свобода жени прави възможно свижданията в затвора да се провеждат всяка събота и неделя в помещение, позволяващо физически контакт. В това отношение режимът е по-благоприятен към жените спрямо положението в мъжките затвори, където свиждането се провежда два пъти месечно единствено през специална преграда. За децата, посещаващи затвора, има осигурени играчки, но цялостната атмосфера не предразполага към по-естествено и непосредствено общуване между деца и майки. Всички посещения се провеждат на закрито, без възможност за престой и занимания с децата в двора на затвора.

По данни на ръководството на сливения затвор свиждането продължава 60 минути, като на седмица има средно около 40 свиждания. Според интервюираните от БХК жени срещите са по-кратки, провеждат се задължително в присъствието на служител на затвора, и невинаги се позволява физически контакт между лишените от свобода и посетителите им. Някои жени се оплакват, че раз-

говори на език, различен от българския, било то и майчин, не се допускат. Липсата на качеството и да е публична информация относно графика за провеждане на посещенията в затвора също затруднява посещенията.

Препоръки

- Въвеждане на по-гъвкави правила за свиждания на лишените от свобода жени, като специално се предвиди възможност срещите с децата да се осъществяват не само през уикендите, но и в друго удобно за децата и придружаващите ги лица време;
- Въвеждане на удълженото свиждане с децата като право, а не възможност;
- Организиране на регулярни свиждания между родители и деца, които се отглеждат в социални услуги, домове и при приемни родители;
- Публично оповестяване на информация за дните и правилата на провеждане на свижданията в затвора, чрез публикуване то им на електронната страница на ГДИН.

1.4. Телефонни разговори

Друг начин за поддържане на контакти с външния свят е чрез телефонни разговори и писмена комуникация. Системата на телефонни разговори в затвора позволява безконтролно подслушване, както и видеонаблюдение по време на разговор. Всички интервюирани от БХК жени споделиха, че са сигурни, че телефонните им разговори се подслушват. Част от жените споделиха още, че не се разрешава говоренето по телефона на език, различен от българския, като разговорът се прекъсва от оператор, когато се установи този факт. Не на последно място, телефонните разговори от затвора са в пъти по-скъпи от телефонните разговори в общността, а голяма част от затворничките не разполагат с никакви собствени средства поради бедност, както и поради липсата на достатъчно възможности за възмездна работа в затвора. Това допълнително затруднява и ограничава поддържането на контакти с деца, партньори и близки.

Препоръки

- Осигуряване на телефонни услуги в затворите на цените, на които те се предлагат в условията на свобода;
- Въвеждането на нова система, която да не позволява неконтролно мониториране на телефонните разговори;
- Обезпечаване на възможност жените, които нямат финансови средства, да провеждат телефонни разговори с близките и семействата си за сметка на бюджета на затвора;
- Преустановяване на практиката телефонни разговори, провеждани на език, различен от българския, да бъдат прекъсвани.

1.5. Възможности за временно напускане на затвора

Възможностите за временно напускане на затвора принципно позволяват съчетаване на наказанието „лишаване от свобода“ с изпълнението на други значими роли на осъдените лица и са важен елемент от процеса на реинтеграцията на осъдените. Комитетът на министрите на Съвета на Европа препоръчва властите да позволяват такова временно напускане до възможно най-голяма степен, възможно най-често и за най-дълъг период по медицински, образователни, професионални, семейни и други социални причини, вземайки предвид различни фактори като: 1) природата и сериозността на извършеното престъпление, дължината на постановената присъда и вече изтърпяното наказание; 2) личността и поведението на лишените от свобода и риска, ако има такъв, който затворничката би представлявала за обществото; 3) семейния и социалния статус на лишената от свобода, който статус може да се е променил по време на лишаването от свобода и 4) целта на напускането и неговата продължителност.²⁸ Всеки отказ следва да бъде мотивиран, като лишените от свобода трябва да бъдат информирани до възможно най-голяма степен относно причините за този отказ. Българското законодателство познава две правни възможности осъдени лица временно да напус-

кат затвора – при прекъсване и при наложена поощрителна мярка. Въпреки че те могат да имат различни цели, тук тези възможности ще бъдат разгледани единствено през призмата на контактите със семейството и социалното приобщаване.

1.5.1. Прекъсване на изпълнението на наказанието

Наказателно-процесуалният кодекс допуска прекъсване на изтърпяване на наказанието лишаване от свобода в няколко хипотези, включително при наличието на изключителни причини от семеен или обществен характер – за срок не повече от три месеца.²⁹ Освен необходимата специфична документация, обособяваща нуждата от прекъсване, към молбата се прилага и справка за правното положение на лишената от свобода, както и мнението на началника.³⁰ При липса на обективни критерии за прилагане на института на прекъсването и възможност за съдебно обжалване на отказите, практиката е прокурорът да кредитира изцяло мнението на затворническата администрация. БХК получи редица оплаквания, свързани с откази за прекъсване при наличие на изключителни семейни обстоятелства, включително смърт на родител и тежка болест на малко дете. Конкретна информация относно отказа не се предоставя, което оставя у лишените от свобода чувство на произвол. Добра практика в затвора в Сливен е, че администрацията подкрепя молби за прекъсване на жени с цел участие във важни събития от живота на децата им, а именно първия учебен ден на първокласници и абитуриентски балове.

Препоръки

- Ефективно прилагане на възможността за прекъсване на изпълнението на наказанието на лишените от свобода по семейни и други причини до възможно най-голяма степен, при съответното отчитане на рисковите фактори, както и семейната ситуация на всяка затворничка. Разглеждането на искания за прекъсване да бъде съпроводено с гаранции за справедлив административен процес.

1.5.2. Награди, свързани с осъществяване на контакт със семейството и близките

В зависимост от режима на изтърпяване на наказанията, лишените от свобода жени могат да бъдат поощрявани с различни мерки, подпомагащи контактите с външния свят и укрепващи семейните връзки. Тези поощрителни мерки са:

- удължено свиждане за срок до 4 часа;
- свиждане с близките извън затвора за срок до 12 часа;
- месечен домашен отпуск до две денонощия;
- домашен отпуск до 5 денонощия;
- ползване на годишната почивка, полагаща се на работещите, извън ЗООТ.

Колкото по-облекчен е режимът, толкова повече възможности за напускане на затвора и прекарване на време с децата и семейството имат затворничките. Жените с определен строг режим нямат право да бъ-

дат награждавани с повечето от изброените по-горе награди.

Таблица № 4 показва броя на дадените от началството на затвора различни награди по години.

Удълженото свиждане в Сливен се провежда в отделна малка къща, която е подходящо обзаведена и снабдена със спалня, кухня, баня и двор, където жените могат да прекарват време насаме с децата и близките си. Удължените свиждания между партньори могат да имат и интимен характер. Наградите домашен отпуск се дават най-често в периода на новогодишните и великденските празници.

Поощренията са част от прогресивната система на изтърпяване на наказанията. Като такава те зависят от оценката на поведението на лишените от свобода, направена от затворническата администрация, но без гаранции за обективност. Така някои интервюирани жени споделят, че не получават награди като форма на отмъщение за подавани от тях жалби срещу затворническата администрация. Други се оплакват, че не им се предлагат достатъчно дейности, участието в които се поощрява с награди.

ТАБЛИЦА № 4

Награди на лишените от свобода жени за периода 2011-2014 г.

Източник: ГДИН

Тип награда	2011	2012	2013	2014
Удължено свиждане за срок до 4 часа	19	29	39	34
Свиждане с близките извън затвора до 12 часа	2	1	6	17
Месечен отпуск до две денонощия	55	76	56	47
Домашен отпуск до пет денонощия	65	119	77	69
Ползване на годишната почивка извън ЗООТ	10	13	15	16

2. БРЕМЕННОСТ, РАЖДАНЕ И ОТГЛЕЖДАНЕ НА ДЕЦА В ЗАТВОРА

Бременността, раждането и отглеждането на деца до една година са събития от живота на една жена, обективно несъвместими с изтърпяването на наказание „лишаване от свобода“ в затвор. В тази връзка международните стандарти са категорични – бременните и кърмещи жени и майките на малки деца е недопустимо да бъдат лишавани от свобода, освен като най-крайна мярка, в случаите, когато са извършили тежки престъпления, свързани с насилие, и са с висока степен на обществена опасност.³¹ За уязвимите категории жени следва да са предвидени наказания без лишаване от свобода, а когато задържането е крайно необходимо – то да се осъществява в алтернативни на затвора центрове от резидентен тип, в които настанените бременни, майки и деца да могат да получат адекватна грижа.

Българското наказателно право не е възприело тези стандарти. То не съдържа специални правила за определяне на наказанието на жени в случаите на бременност, раждане, кърмене или грижа за новородени, а изпълнението на наказанието „лишаване от свобода“ в затвори и поправителни домове няма алтернатива.

След като наказанието „лишаване от свобода“ бъде наложено от съд, прокурорът има правомощие да отложи неговото изпълнение в случаите на бременност или раждане

на осъдената – до шест месеца преди и една година след раждането.³² Дали и доколко тази законова възможност намира приложение не може да бъде посочено, тъй като прокуратурата не събира статистически данни относно броя на постановените отлагания на изпълнение на наказанието на конкретното основание. Окръжният прокурор по местоползване на присъдата може да постанови прекъсване на изпълнението, когато осъдената роди – за срок до навършване на една година на детето.³³ Основен критерий за преценка е общественият интерес, без да се търси баланс с интересите на детето. В един от изследваните случаи, освен с отрицателното становище на началника на затвора, прокурорът аргументира отказа си и с активното упражняване на уредено в закон право на лишената от свобода, а именно – подаването на повече от една молба за прекъсване. В прокурорското постановление е записано следното:

*„[С] оглед на проявената упоритост за ползване на прекъсване по различни причини, няма гаранции, че осъдената ще ползва евентуално даденото прекъсване по предназначение“.*³⁴

Практиката показва, че прекъсванията поради бременност и раждане се допускат много рядко, като след ремонта на яслата към затвора през 2014 г. изцяло спират.

ТАБЛИЦА № 5

Брой постановени прекъсвания поради бременност или раждане на жени в затвора в Сливен за периода 2011-2014 г.

Източник: ГДИН

Година	2011	2012	2013	2014
Брой постановени прекъсвания поради бременност или раждане:	2	2	3	0

В случай на бременност и раждане лишени от свобода жени имат право на почивка в размерите, установени за платения отпуск на работничките и служителките. Времето на почивка се зачита за работни дни и с него се намалява фактическият срок на наказанието, като два дни от почивката се зачитат за три дни лишаване от свобода.

Препоръки

- Определяне на наказания без лишаване от свобода на жени, които са бременни или имат малки деца;
- Привеждането в сила на наказанието „лишаване от свобода“ на бременни жени и жени с малки деца да се осъществява по изключение и да се изпълнява в алтернативни на затвора услуги в общността;
- Съблюдаване на най-добрия интерес на децата, родени от изтърпяващи наказание „лишаване от свобода“ жени в процедурата по прекъсване на изпълнение на наказанието по чл. 415, т. 2 от НПК.

2.1. Бременност

58 са проследените бременности в медицинския център към затвора в Сливен в периода 2011-2014 г., като 11 бременни жени са били освободени преди раждането.

Макар и облекчени в някои аспекти, условията и режимът за бременните жени в затвора са тежки и непригодни към здравословните им нужди. Нормативното изискване местата, в които се настаняват бременни жени да са „подходящо обзаведени и отговарящи на необходимите хигиенни изисквания“³⁵ остава неизпълнено, като бременните се настаняват в общите затворнически помещения. Особено обезпокоителна в това отношение е ситуацията на жените в приемното отделение и изтърпяващите наказание в корпуса на затвора. Те се настаняват в постоянно заключени коридори и заключени през нощта килии без достъп до санитарен възел, при което се налага използване на кофа за физиологични нужди; при възможност за ползване на топла вода за къпане веднъж на ден за 20 мин., едновременно с всички останали жени

от групата; при липса на каквото и да е други удобства, съобразени с бременността, като например система за сигнализиране на медицинския персонал в случай на спешна нужда.

С цел осигуряване на по-добри материални и хигиенни условия, през 2015 г. затворническата администрация настанява четири бременни жени в яслата към затвора, но поради режима на постоянна изолация и изключване от дейности³⁶ лишени от свобода настояват да бъдат върнати сред останалите жени в корпуса. Друга мярка за облекчаване на положението на бременните жени в корпуса, която се изтъква от администрацията, е настаняването им в отключени през нощта помещения с достъп до санитарен възел. Според интервюираните жени обаче тази мярка спрямо тях е била приложена изненадващо, в деня преди посещението на БХК. При наблюдението стана ясно още, че тя не се прилага и спрямо бременните жени в приемно отделение. Същевременно общежитието от открит тип към затвора в Сливен предлага добри санитарно-битови условия и постоянен достъп до тоалетна,³⁷ но законът не предвижда специален ред за настаняване на бременни жени там.

Облекчения в режима на бременните жени в затвора са удълженият престой на открито – най-малко два часа на ден, и повишената хранителна дажба, но отсъства уредба на други възможности като допълнителни часове за сън и достъп до храна извън графика за хранене. Законът въвежда и специална закрила за полагащите труд в затвора бременни жени – право на трудоустрояване, забрана за полагане на извънреден труд и други. Тя датира от времето, в което всички лишени от свобода са полагали труд, но към настоящия момент поради незначителния брой работещи жени съществуването ѝ е без особено практическо значение. Твърде продължителният престой в корпуса на затвора и липсата на подходящи физически и спортни занимания са други рискови фактори за здравето на бъдещите майки. Пенитенциарната система също така не предлага специализирани курсове и консултации за бременни жени и не полага достатъчно усилия да привлече външни организации за провеждането на такива. БХК получи оплаквания, че затворът не осигурява подходящи за бременни жени дрехи и бельо.

Проследяването на бременността на лишените от свобода е обезпечено от гинеколога към медицинския център на затвора, като бъдещите майки нямат право на избор на друг, външен специалист. Изследването показва, че за някои жени това се явява сериозен проблем, тъй като гинекологът към затвора е мъж, а техните предпочитания са да бъдат прегледани и консултирани от лекар-жена. При тези обстоятелства една от интервюираните бременни жени заявява, че изцяло е отказала да се подлага на гинекологични прегледи в затвора.

Настоящото изследване установи още, че по време на конвоиране на бременните затворнички се поставят белезници, което представлява унижителна и опасна практика. Тя обаче е допустима от българското законодателство, което не обособява забранителен или по-щадящ режим на употребата на помощни средства и физическа сила спрямо бременните жени.

Ана е на 20 год. и постъпва в затвора в осмия месец от бременността си. Предстои ѝ раждането на първото ѝ дете, като по-рано е преживяла няколко спонтанни аборта. Осъдена е на три месеца лишаване от свобода за кражба на негоден скрап на стойност 13,90 лв. Две седмици преди определената датата на термина Ана иска да се обади на съпруга си, за да уговори присъствието му по време на раждането, но не може, тъй като няма пари. Няколко дни след раждането, което ще протече в условия на лишаването от свобода, Ана ще бъде освободена.

Препоръки

- Настаняване на бременните жени в затворнически заведения от открит тип, при условия на постоянен достъп до санитарен възел, топла течаща вода, достъп до храна извън часовете за хранене, неограничена възможност за разходка, достъп до подходящи за тяхното състояние спортни занимания;
- Въвеждане на изрична забрана за използване на белезници и други помощни средства спрямо бременни жени, както и налагане на дисциплинарни наказания, свързани с изолация в наказателна килия;
- Предоставяне на курсове и консултации за бременните жени;
- Предоставяне на адекватна медицинска и психо-социална грижа за бременните жени.

2.2. Раждане

27 са жените, родили по време на изтърпяване на наказание „лишаване от свобода“ в периода 2011-2014 г.

Въпреки че лишените от свобода жени раждат извън пенитенциарната институция – в общите болници, условията, при които те раждат, и отношението, на което са подложени, са доминирани от статуса им на изтърпяващи наказание „лишаване от свобода“. Бъдещите майки нямат никакъв контрол върху обстоятелствата около раждането. Те споделят, че в затвора не получават необходимите подготовка и информация, както и че нямат право на избор в кое лечебно заведение да родят. Друг много съществен проблем е невъзможността техен близък да ги придружи или посети в болницата при раждането. Пречки за това са както големите разстояния, така и ограниченият достъп до телефон, който лишените от свобода имат от затвора и болницата непосредствено преди раждането. По време на престоя в лечебното заведение на родилките се назначава денонощно наблюдение и охрана. Една от интервюираните жени разказва, че в болничната стая е била настанена заедно с надзирателка, която дори е присъствала на раждането, без да е дадено

съгласие за това от родилката. По същество тази практика представлява недопустимо вмешателство в правото на неприкосновеност на личния и семеен живот на раждащата жена и новороденото и следва да бъде незабавно преустановена.

Някои родилки се оплакват още и от грубо отношение от страна на болничния персонал, който се обръщат към тях с обидни думи като „пандизчийки“. Едновременно с това следва да се отбележи, че БХК не е документирал случаи на поставяне на белезници на родилките по време на престоя им в болницата.

Лоша практика, която се наблюдава, е отделянето на новородени от майките, когато на децата поради здравословни проблеми се налага по-продължителен болничен престой. В тези случаи майката се привежда обратно в затвора, а детето остава само в болницата. Докато трае лечението майките нямат право на посещение в лечебното заведение, нито получават регулярно информация за състоянието на децата си.

В допълнение майките са лишени от правото да държат при себе си документите, свързани с раждането, както и удостоверенията за раждане на децата си, издадени от общинските служби. Тези книжа остават на съхранение в медицинския център на затвора.

В изследвания период (2011-2014 г.) е констатиран един случай на настаняване на дете на лишена от свобода майка в дом за медико-социални грижи за деца непосредствено след раждането.

Препоръки

- Въвеждане на изрична забрана за присъствие на надзирател непосредствено преди, по време и след раждането на лишена от свобода жена;
- Гарантиране, че правата на и грижите за раждащите в условията на изтърпяване на наказание „лишаване от свобода“ жени са еквивалентни на предвидените за всички раждащи в България жени.

2.3. Майчинство в яслата към затвора

ЗИНЗС предвижда, че децата на лишени от свобода жени до навършване на една година могат да останат с майките си в детски ясли към затвора или поправителния дом. С това уредбата за отглеждане на деца в ясли към пенитенциарните институции на законово ниво се изчерпва. ЗИНЗС няма разпоредба, която да препраща към общите правила за работа и стандарти за грижа, приложими спрямо детските ясли в общността или други сравними услуги, като социалната услуга звено „Майка и бебе“. Със заповед на началника на затвора в Сливен от 2014 г. са приети Правила за вътрешния ред и организацията на дейността в детската ясла към медицинския център при затвора.

Капацитетът на детската ясла към затвора в Сливен е 10 майки с деца. В периода 2011-2014 г. общият брой на жените, пребивавали там до една година с бебетата си е 26 (вж. Таблица № 5), като всички деца са били родени по време на изтърпяване на наказанието. Законът не изключва хипотезата деца до една година, родени преди привеждане в сила на наказанието на майките им, да бъдат настанявани в яслата към затвора, но Правилата за вътрешния ред и организацията на дейността в детската ясла от 2014 г. изрично го забраняват.

При посещението на БХК през август 2015 г. в яслата бяха настанени две майки с деца, като се очакваше през следващия месец броят им да нарасне до пет.

Яслата се помещава в постоянно заключено крило на третия етаж в корпуса на затвора и споделя обща сградна инфраструктура с него. Тези обстоятелства са в противоречие с основния принцип, че децата, отглеждани от лишени от свобода родители, не се третират като затворници, а се отглеждат в условия, максимално близки до условията на свобода.³⁸ Местоположението на яслата също така препятства възможността за свободни посещения на близки и подпомагащи организации, тъй като режимът за достъп до яслата съвпада с режима за достъп до самата пенитенциарна институция. Друг немаловажен проблем е липсата в затвора на обособено открито пространство за разходка на майките с бебета.

ТАБЛИЦА № 6

Брой лишени от свобода жени, отглеждали децата си в яслата към затвора за периода 2011-2014 г.*Източник: Затвора в Сливен*

Година	2011	2012	2013	2014
Брой лишени от свобода жени, отглеждали децата си в яслата към затвора	4	13	3	6

С финансиране от Норвежкия финансов механизъм през 2014 г. яслата е напълно обновена и съвременна оборудвана. Разполага с едно общо спално помещение с шест легла за бебета и шест легла за майки, по-малка спалня за майки с новородени деца, малък кухненски бокс, тераса, две бани, медицински изолатор. Оборудването включва перална машина, климатична система, телевизор, готварска печка, ютия и дъска за гладене. За бебета са осигурени подложки за преповиване, шезлонги, столчета за хранене, проходилки, кошари за игра и др. За разлика от останалите помещения в корпуса на затвора, тези в яслата отговарят на необходимите хигиенни изисквания и настанените в тях имат денонощен достъп до тоалетна, баня и топла вода.

Един от основните проблеми, засягащ материалната база на яслата е несъответстви-

ето между капацитет и площ. Помещението, в което се настаняват семействата, служи едновременно за спалня и дневна, в което майките и децата остават през цялото денонощие, поради невъзможност за разходка или други дейности извън яслата. Липсата на самостоятелни спални и общото съжителство на няколко семейства в едно помещение, дори при непълна заетост на капацитета, води до редица неудобства - пренаселеност, конфликти, невъзможност за уединение и почивка. Въпреки добрата материална обезпеченост на яслата, друг съществен проблем е, че на затворничките не се разрешава да използват голяма част от придобивките, като например пералната машина, при което са принудени да перат всичко ръчно, включително дрехите и чаршафите на бебетата. Яслата, която е постоянно заключена, не е

Източник: БХК

оборудвана със система за сигнализиране на надзорните или медицинския персонал при възникване на проблем. Затворниците обясняват, че комуникацията им със затворническата администрация се осъществява след тропане и чуване по входната врата, на които обаче не винаги получават отговор.

Разходите за издръжка на децата на лишените от свобода жени, които остават при майките си в детските ясли са за сметка на затвора, но в бюджета на пенитенциарното заведение целеви парични средства в това направление не се осигуряват. Интервюираните служители споделиха, че санитарно-хигиенните материали от първа необходимост за бебета се обезпечават единствено от дарения, които не са регулярни. В резултат на това отпусканите пелени, бебешка козметика и други консумативи се оказват крайно недостатъчни. Бебетата в яслата, без значение тяхната възраст, получават по три пелени на ден – една сутрин, една на обяд и една вечер, като майките се налага да прибегват до методи като сушене на вече употребени пелени и повторното им използване. Пренебрегват се и специфичните нужди на родилките от хигиенни материали, като например дамски превръзки, а на кърмещите жени не се осигурява допълнителен достъп до храна извън часовете за хранене.

Основно право на всички лишени от свобода лица, включително доживотно осъдените, е правото на престой на открито най-малко един час на ден. То служи като минимална гаранция за поддържане на физическото и психическото здраве на лицата чрез осигуряване на достъп до свеж въздух, слънчева светлина и спортни занимания. По силата на ЗИНЗС времето за престой на открито за бременни и кърмещи жени е удължено на два часа на ден. От своя страна администрацията на затвора има задължение да осигури „подходящи условия – съоръжения, екипировка и организирани дейности, насърчаващи поддържането на добро физическо здраве“³⁹. В остър разрез с установените стандарти ръководството на затвора в Сливен поставя майките с бебета в постоянна изолация в яслата, без право на ежедневен престой на открито. Интервюирана майка споделя, че първото ѝ излизане извън яслата е било три седмици след раждането, когато са ѝ разрешили да отиде да пазарува от магазина в затвора. За наложеното ограничение се изтъкват след-

Източник: БХК

ните аргументи: възможност за неограничен престой на открито на балкона на яслата; липса на персонал, който да се грижи за бебетата, докато майките са навън сами; липса на обособено пространство за разходка на майки с бебета в двора на затвора; недопускане на контакт между бебета и другите лишени от свобода; риск от разболяване и др. Нито една от тези причини обаче не може да дерогира правото на престой на открито на лишените от свобода жени, нито да заличи неблагоприятните последици от изолацията върху здравето на майката и детето. Жените, с които БХК разговаря, изпитваха потиснатост и тревожност от постоянния престой в яслата.

За здравето на децата и майките в яслата се грижи екипът на медицинския център към затвора, като за децата се проследяват и от лекар-педиатър, с регистрирана практика в лечебно заведение в Сливен. Освен засиленото медицинско наблюдение обаче, яслата не предоставя други услуги, свързани със специфичните потребности на настанените – психологични, социални, образователни, посреднически, правни. Поставени в условията на изолация, липса на достъп до информация

и отделеност от семейството, родилките са в особено уязвима ситуация и осигуряването на подкрепящи услуги е от първостепенно значение за тях. Съгласно добрите международни практики тези услуги следва да се предоставят от организации, външни за затвора. Абсолютно необходимо е посредничеството на социален работник, който да подпомага контакта на детето и майката с близките извън затвора, както и да улеснява достъпа на майката до различните социални ресурси, които са предвидени за нея.

Законът за семейните помощи за деца дава възможност на всички майки български граждани да кандидатстват за финансово подпомагане в случай на бременност, раждане и отглеждане на дете до една година. Лишените от свобода майки не са изрично изключени от приложението на закона, но са силно затруднени да упражнят правата си поради неосведоменост, липса на достъп до изискуеми от закона документи или невалидни лични документи, невъзможност за подаване на молбата без посредничеството на социален работник. Именно поради тези обстоятелства към 2015 г. не е известен нито един случай на кандидатстване и отпускане на финансови помощи на майки от затвора.

По време на престоя си в яслата затворничките са изключени и от достъп до всички форми на колективни мероприятия, училищно образование, спорт, професионално-образователни, терапевтични програми. Забранено им е дори посещението на религиозни служби, провеждани на територията на затвора. Тези практики са отявлено дискриминационни по отношение родилките и противоречат на утвърдени стандарти за третиране на лишените от свобода жени, които полагат грижи за децата си в затвора. Ограниченията са свързани най-вече с липсата на квалифициран персонал в яслата, който да поема грижата за новородените, докато родителките им са ангажирани в дейности, на които не се допуска присъствието на деца. Наличието на такъв персонал в яслите е изискване на Европейските правила за затворите и следва задължително да бъде осигурен,

за да се преодолее неравното третиране на майките в пенитенциарната система. За сравнение, минималният задължителен персонал в детските ясли, функциониращи в общността включва медицинска сестра или акушерка, педагог и детегледачка.⁴⁰

След навършване на една година детето автоматично се отделя от майката, като законът не допуска отклонение от това правило, дори когато внезапната раздяла не е в най-добър интерес на бебето. В процедурата по отделяне на детето не е предвидена психологическа или социална подкрепа за майката. В зависимост от обстоятелствата детето може да бъде дадено за отглеждане от близки и роднини, да бъде настанено в приемно семейство или в институция.⁴¹ В периода 2011-2014 г. има три случая на настаняване на деца от яслата към затвора в институция, а през 2015 г. е първият случай на настаняване в приемно семейство.

Препоръки

- Предоставяне на възможност на жените с малки деца, изпълнението на наказанията на които не е отложено, да отглеждат децата си до навършване на една година в яслата към затвора, ако това е в най-добър интерес на детето;
- Осмисляне на яслата не само като място за настаняване и отглеждане на деца, но и като комплексна услуга за повишаване на родителския капацитет, предоставяне на емоционална и социална подкрепа на майките;
- Наемане на медицински и педагогически персонал, който да оказва помощ при отглеждането на деца в яслата към затвора;
- Осигуряване на настаняване на майки с бебета в индивидуални помещения;
- Гарантиране правото на ежедневен престой на открито на всички настанени в яслата към затвора жени, както и включването им наравно с останалите лишени от свобода в образователни, обучителни, квалификационни, творчески, културни и спортни дейности;
- Осигуряване на подкрепа на лишените от свобода жени с цел достъп до различни видове услуги и форми на финансово подпомагане, предлагани от социалната система.

3. МАТЕРИАЛНИ УСЛОВИЯ И ХИГИЕНА

Материалните условия в затвора в Сливен са задоволителни на фона на общата картина на местата за лишаване от свобода в България. Най-голям е проблемът с липсата на санитарни възли в килиите на затворниците, недостатъчният брой душеве, тоалетни и мивки в общите санитарни помещения, както и силно ограниченият достъп до топла вода. Лишените от свобода, чийто режим предвижда настаняването в заключени през нощта килии, са принудени да използват кофи за физиологични нужди, без каквато и да е възможност за уединение. БХК установи редица случаи, в които бременни жени и жени, претърпели операция, са принудени през нощта да използват такива кофи. Притеснение буди и липсата на достъп до санитарен възел по време на престоя на открито – забрана, която, освен че нарушава основни права на затворниците, е и повод за конфликти между затворниците и персонала.

Съществуващите санитарни възли на етажите в корпуса на затвора са много малко, а топла вода се осигурява само в определено време и за кратко. Десетки жени имат на разположение 15-20 минути да се изкъпят едновременно, като в някои случаи има едва 4-5 работещи душа и също толкова мивки. За това време жените трябва и да успеят да изперат дрехите си, тъй като през другото време топла вода няма.

През 2015 г. са постановени първите две осъдителни решения срещу Главна дирекция „Изпълнение на наказанията“ за липсата на непрекъснат достъп до санитарен възел и течаща вода в женския затвор в гр. Сливен.⁴² Съдът по едно от делата описва условията така:

„В разрез с всякакви нормални етични стандарти и човешко отношение ищцата е била принудена да облекчава физиологичните си нужди в кофа, която се намира в същото помещение, с площ от 15,03 кв. м., обитавано от 5 души. Ищцата е била принудена да извършва тези физиологични нужди пред очите на другите затворници [...]. Тези неблагоприятни условия, освен пряко водещи до унищожително и недостойно отношение към лишената от свобода, водят и до изво-

да за заплахата за здравето и поради липса на осъществени елементарни хигиенни стандарти – в едно помещение, несъответно по площ на броя на обитателите, в което същите са длъжни да спят, да пребивават и да облекчават физиологичните си нужди в кофи, без наличието на течаща вода, посредством която, макар и минимално, да хигиенизират себе си и кофите. [...] [Наред с това през времето, когато ищцата е имала достъп до санитарен възел и течаща вода, той също е ограничаван поради обстоятелството, че всички затворници на този етаж едновременно следва да ползват тоалетната и банята, както и това, че топлата вода се е пускала веднъж дневно, в кратък времеви период едновременно за къпане и пране [...]. Съдът счита, че фактите, установени по делото водят до извода, че у всяко психично здраво човешко същество тези условия не му позволяват спокойно биологично съществуване и биха произвели негативните емоционални преживявания-трудност, неудобство, срам, които ищцата твърди, че е преживяла и обосновават извод за наличие на унищожително отношение.“

Обезщетенията за неимуществени вреди, присъдени на ищците са, съответно, 3000 лв. и 3300 лв.

Проблемът с липсата на санитарни възли в затвора е изключително тежък и дългогодишен, като въпреки изричните препоръки на Националния превантивен механизъм⁴³ и Комитета на Съвета на Европа против изтезанията от 2006 г.⁴⁴ и съдебните решения в тази посока, както и исканията на затворническите власти, в продължение на много години националните власти бездействат и толерират нечовешкото и унищожително третиране на лишените от свобода жени в България. Стъпка в правилната посока е обявената от ГДИН през юли 2015 г. обществена поръчка за изготвяне на инвестиционен проект за „Ремонт, подмяна на ВИК инсталацията и обособяване на санитарни възли в спалните помещения в затвора гр. Сливен“. За да се подобрят условията в затвора обаче е нужна сериозна политическа воля, която да осигури и финансирането и изпълнението на подобен проект.

Сградата на затвора е непригодна за нуждите на хора с двигателни затруднения или други физически увреждания. Въпреки че по време на посещението на БХК служители на затвора споделиха, че хора с двигателни затруднения се настаняват на първия етаж в корпуса на затвора, нито една сграда не отговаря на стандартите за достъпност на архитектурната среда.

Друг основен проблем в затвора в Сливен е недостатъчното осигуряване на материали и консумативи за поддържане на личната хигиена на лишените от свобода жени. На затворничките се осигуряват десет дамски превръзки на месец, което не е достатъчно. Много от жените не разполагат със средства за закупуването на допълнителни превръзки и са принудени да използват скъсани парчета от чаршафи, за да попиват менструалната си кръв, за което унищожаване на постелъчен инвентар след това могат да бъдат наказани. По информация на началството на затвора в бюджета не се осигуряват средства за закупуването на превръзки за лишените от свобода, а само лигнин. Съгласно стандартите на Европейския комитет против изтезанията, неосигуряването на адекватни условия за поддържане на лична хигиена на жените в затвора, включително недостатъчният брой санитарни консумативи и ограниченият достъп до баня може да доведат до унижително третиране.⁴⁵

Месечно на затворничките се полагат един тоалетен сапун, един сапун за пране и малко количество прах за пране, които се оказват недостатъчни. Освен това не се осигуряват тоалетна хартия и каквито и да е кон-

Консумативи за поддържане на хигиената, които затворът в Сливен осигурява на една лишена от свобода, на месец:

1 сапун за къпане
1 сапун за пране
200 г прах за пране
10 дамски превръзки

сумативи, свързани с поддържането на устната хигиена. Друг проблем е липсата на хавлии за лишените от свобода. Така затворничките са принудени да използват чаршафи вместо хавлии, или да разчитат на подаяния от други затворнички.

Препоръки

- Гарантиране на свободен достъп до санитарен възел с добра хигиена на лишените от свобода жени по всяко време на денонощието, включително по време на престой на открито;
- Повишаване достъпа на лишените от свобода жени до душ и топла вода, съобразен със специфичните им хигиенни нужди и при гарантирана възможност за самостоятелно ползване на баня.
- Осигуряване на достатъчно хигиенни консумативи за индивидуалните нужди на всяка жена, включително дамски превръзки, тампони, хавлии и други санитарни материали.

4. ОПАЗВАНЕ НА ЗДРАВЕТО

Опазването на здравето и живота на лишените от свобода жени е едно от основните задължения на властите и в частност на затворническата администрация. Затворничките, както и жените на свобода, имат право да постигнат възможно най-добро състояние на физическо и душевно здраве.⁴⁶ Това включва достъп до медицинска грижа, еквивалентна на медицинската грижа на свобода. Тази медицинска грижа трябва да е съобразена с женския пол на лишените от свобода и да е фокусирана върху репродуктивното и сексуалното здраве на затворничките, психичното им здраве, лечението на зависимости, както и консултиране на тези жени, които са жертви на физическо и сексуално насилие.

По отношение на достъпа до медицинска грижа затворът може да се посочи като добър пример. Той разполага с напълно нов медицински център, изграден по международни стандарти и снабден с нова и модерна апаратура. Медицинският персонал включва

лекар педиатър, гинеколог, психиатър и фелдшер на щатни длъжности. Зъболекар посещава затвора на смени.

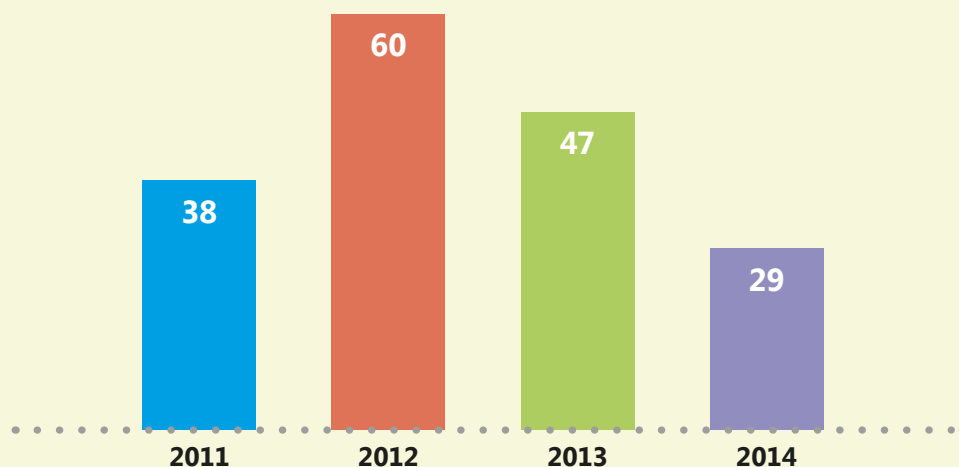
Международните изследвания показват, че лишените от свобода жени имат по-различен здравен профил от мъжете-затворници, а именно: жените по-често страдат от психични заболявания, голяма част от тях имат наркотична или алкохолна зависимост, както и фактът, че много от жените са претърпели сексуално и/или физическо насилие преди влизането в затвора, което от своя страна води до специфични психологични и физически здравословни нужди.⁴⁷ Лишаването от свобода също така може да обостри вече съществуващи или да отключи нови психични заболявания и състояния, нуждаещи се от медицинска грижа, най-вече в случая на жени, които са особено чувствителни към откъсването и изолирането им от техните деца, семейства и общности.

ТАБЛИЦА № 7

Брой жени с психични разстройства, наркотична и алкохолна зависимост за периода 2011-2014 г.

Източник: ГДИН

	Средно-списъчен брой лишени от свобода жени:	Жени с психични разстройства		Жени с наркотична зависимост		Жени с алкохолна зависимост	
		Брой	% от средно-списъчния брой л. св.:	Брой	% от средно-списъчния брой л. св.:	Брой	% от средно-списъчния брой л. св.:
2011	253	61	24,1%	85	33,6%	15	5,9%
2012	250	68	27,2%	51	20,4%	24	9,6%
2013	244	36	14,8%	49	20,1%	19	7,8%
2014	253	66	26,1%	51	20,2%	5	2,0%

Профилът на лишените от свобода жени в затвора в Сливен потвърждава световните тенденции, като през 2014 г. средно 26,1% от жените са били с психично разстройство, 20,2% – с наркотична зависимост и 2% или 5 жени – с алкохолна. Таблица № 7 показва сравнителна справка за броя на лишените от свобода с психични заболявания и зависимости за периода 2011-2014 г.

Броят на самонараняванията сред лишените от свобода жени е тревожно висок.

Регистрираните през 2014 г. 29 случая на самонаранявания на жени в затвора в Сливен представляват 20% от общия брой регистрирани самонаранявания в затворите, който е 141 (Вж. Фигура № 2). През 2013 г. броят самонаранявания в пенитенциарната система в България е 192, 47 или 24% от които са били извършени от жени. Същевременно, както беше посочено по-горе, жените съставляват много малък дял от общата затворническа популация в България – около 3% от общия брой лишени от свобода за страната. Въпреки това персоналят на женския затвор демонстрира подчертано пренебрежително отношение към случаите на самонараняване, квалифицирайки всички тях като „бутафорни“.⁴⁸

В същото време затворът разполага само с един психолог, който трябва да обслужва всички лишени от свобода, както и да

е в помощ и подкрепа на персонала на затвора, което е крайно недостатъчно. Като резултат от тази липса лишените от свобода нямат достъп до психологическа помощ, което е от фундаментално значение за целите на изтърпяване на наказанието, както и за предотвратяването на вредните ефекти от стреса, свързан с изтърпяването на наказания. Липсват целева работа и специализирани дейности, свързани с превенция на самоубийства и самонаранявания, както и програми, подпомагащи жени, преживели насилие. По-голямата част от интервюираните жени споделят, че често изпитват тревожност и нервност, като много жени свидетелстват за смущения в менструалния цикъл след постъпване в затвора. Не на последно място, липсата на психологическа грижа лишава и персонала на затвора от каквато и да е подкрепа в посока преодоляване на ефекта на психическото прегаряне и справяне с тежки ситуации.

Психологическите нужди на лишените от свобода в Сливен на практика се поемат от инспекторките по социални дейности и възпитателна работа (ИСДВР), които са много малко на брой.⁴⁹ Тези служителки са натоварени с изключително много дейности по отношение на затворниците – осигуряват социалната работа с тях, извънучебните дейности и дейностите по интереси, координират процеса на подаване на жалби и молби от страна на лишените от свобода, участват

в различни комисии, свързани с режима на жените, действат като медиатори в конфликти между лишените от свобода, и много други. Претоварени с толкова много задачи, ИСДВР отговарят за цели групи затворнички едновременно и нямат физическата възможност да осигуряват индивидуална подкрепа и грижа на лишените от свобода.

Друг проблем с осигуряването на медицинска грижа за лишените от свобода жени е, че за разлика от повечето мъжки затвори, в затвора в Сливен липсва достъп до метадонова програма за страдащите от наркотична зависимост. Проблемът е свързан с цялостното отсъствие на такава програма в Сливен.⁵⁰

Сериозно впечатление прави и изключително влошеното дентално здраве на жените с психични заболявания, дългосрочно настанени в условията на единична изолация. Две от тях, на възраст под 40 год., бяха останали реално без зъби. Администрацията на затвора обясни, че зъбни протези не могат да им се осигурят, тъй като публичното здравно осигуряване не покрива разходите за тяхната изработка, а жените не разполагат с каквито и да е собствени финансови средства.

Препоръки

- Увеличаване броя на психолозите и социалните работници в затвора, така че всички лишени от свобода да могат да получават индивидуализирана психо-социална подкрепа;
- Предоставяне на възможност за преглед от жена-лекар при изявено от лишените от свобода желание;
- Спешно въвеждане на специализирани програми за превенция и лечение на психичните заболявания в затвора в Сливен, включващи внимателното анализиране на причините, водещи до многократно по-високия дял на самонаранявания при жените;
- Осигуряване на регулярна експертна външна супервизия и психологическа подкрепа на персонала, работещ директно с лишените от свобода.

Източник: БХК

5. ОБИСКИ

Международните стандарти предписват затворническите власти да предприемат ефективни мерки личните обиски на лишените от свобода жени да се осъществяват при гарантиране зачитането на тяхното достойнство.⁵¹ Трябва да бъдат въведени алтернативни методи на проверка, като например използването на скенери, вместо жените да бъдат подлагани на претърсване без дрехи и други инвазивни телесни методи на претърсване, за да се избегне увреждащият психологически и дори физически ефект от подобни процедури върху затворничките. Установената в затвора в Сливен практика противоречи на тези международни стандарти.

След свиждане, завръщане от отпуск или от прекъсване изпълнение на наказанието, **лишените от свобода жени се подлагат на крайно унизителен обиск, при който са принуждавани да се събличат голи и да клякат по три пъти с цел предмети, скрити в телесните им кухини, да изпаднат.** Съществуването на тази практика беше потвърдено както от затворничките, с които БХК разговаря, така и от началника на затвора. Тя се прилага повсеместно, без извършването на индивидуална оценка на риска от скриване на забранени предмети в телесните кухини при всеки отделен случай и в отсъствието на медицинско лице. Началникът на затвора отбелязва, че този метод на контрол е много

успешен, като благодарение на него в пени-тенциарното заведение не успяват да бъдат внесени наркотици и мобилни апарати. БХК няма сведения личните обиски в мъжките затвори да се извършват по този или сходен на него унизителен начин.

Във връзка с начина на провеждане на обиските БХК получи информация за сериозен инцидент, случил се в периода на провеждане на изследването. Случаят касае групово обискиране на обучаващите се в курс по градинарство лишени от свобода жени по сигнал за откраднати очила, подаден от водещата на курса. В търсене на очилата, по искане на преподавателката надзорно-охранителният състав нарежда на затворничките да си свалят блузите и да си събуят панталоните и провежда обиска по изключително унизителен за жените начин. В крайна сметка се оказва, че очилата са намерени извън затвора. Обучителката, която не е служител на затвора, престава да преподава на лишените от свобода, но надзирателите, разрешили и извършили обиска, не са санкционирани.

Препоръка

- Незабавно преустановяване на унизителната практика при обиск на лишените от свобода и установяването на нови правила, които да гарантират спазването на международните стандарти.

6. НАСИЛИЕ

БХК получи информация за няколко единични случая на осъществено физическо насилие върху лишени от свобода жени от страна на надзирател мъж в затвора в Сливен. В един от случаите жена разказва, че след конфликт с друга затворничка е била бита от надзирател.

Жените с психически разстройства, сегрегирани в самостоятелни помещения по реда на чл. 60, ал. 2 от ЗИНЗС, са особено уязвима група по отношение на случаи на малтретиране. Те се настаняват в обособено крило с по-висока степен на сигурност, заедно с жени, осъдени на „доживотен затвор“ и

„доживотен затвор без замяна“, жени, изтърпяващи дисциплинарно наказание „изолация в наказателна килия (карцер)“ и др. Авторите на изследването се запознаха с тревожни данни за упражняване на системно насилие върху психично болните жени от страна на служителите на затвора, като няколко лишени от свобода, прекарвали време в това крило, споделиха, че са чували викове на страдание от битите жени.

Препоръка

- Осигуряване на механизъм за докладване и безпристрастното разследване на случаи на насилие между затворничките и между персонала и затворничките.

7. ОТНОШЕНИЕ НА ПЕРСОНАЛА

В рамките на изследването се установява, че джандър сензитивността в системата на изпълнение на наказанията, включително и в самия женски затвор, е много ниска. В този смисъл затворническата администрация в Сливен невинаги използва съобразен с женския пол на лишените от свобода език и терминология, като отделни служители използват и пейоративното обръщение „женички“. Жените, които имат повече деца, жените, които са били въввлечени в проституция и жените от ромски произход също са жертва на предубедеността на персонала. Впечатление прави фактът, че в годишните отчети за дейността на женския затвор и докладите от извършени проверки на Инспектората по чл. 46 от Закона за Администрацията при Министерство на правосъдието не се публикува и анализира каквато и да е информация, свързана със спецификите на лишаване от свобода на жени – бременност, раждане, отглеждане на деца в яслата към затвора, поддържане на контакти с деца, женско здраве и т.н.

Лесбийките, бисексуалните и трансполовите жени са уязвима група във всички затворени институции. Различни изследвания показват, че тези жени са изложени на по-висок риск от сексуално, физическо и психологическо насилие.⁵² БХК говори с няколко жени, които се идентифицират като лесбийки или трансполови. От споделеното става ясно,

че те са подложени на обидно виктимизиращо поведение, целящо тяхното принижаване, както от страна на други затворнички, така и от страна на персонала. У работещите в затвора като цяло липсва позитивна и разбираща нагласа към специфичните проблеми на лесбийките, бисексуалните и трансполовите жени, като служителите си позволяват да се отнасят с подигравка към съществуващите в затвора интимни връзки. За да се преодолеят негативните нагласи и стереотипи е нужно специално обучение и изграждането на чувствителност у персонала на затвора на всяко ниво.

Препоръки

- Поддържане на статистика за жените, изтърпяващи наказание „лишаване от свобода“, включително данни за техния семеен статус, бременности, брой деца, здравен и психологически статус, история на домашно насилие.
- Осигуряване на специализирано обучение на персонала на затвора за специфичните психологически нужди на жените, включително лесбийките, бисексуалните и трансполовите жени в системата на местата за лишаване от свобода, както и установяването на сътрудничество със съществуващите ЛГБТ организации в страната.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Българската държава, в лицето на пенитенциарната система, третира изтърпяващите наказание „лишаване от свобода“ жени и мъже по един и същ начин, прилагайки унифицирани правила, политики, класификация, режими на изтърпяване на наказанието, основания за предсрочно освобождение и т.н. спрямо двете групи осъдени.

Третирайки ги еднакво обаче тя игнорира специфичните потребности на жените – здравословни, психологически, образователни, трудови, социални, което води до неравни резултати или с други думи – до дискриминация на жените в затворите. Настоящото изследване документира част от проблемите на осъдените жени, породени именно от липсата на джендър подход при изпълнение на наказанието лишаване от свобода, сред които най-основните са:

- географското и социално изолиране на всички изтърпяващи наказание „лишаване от свобода“ жени в единствения съществуващ на територията на България женски затвор;
- прекъснатите семейни връзки, липсата на свиждания и контакти с децата, както и отсъствието на подкрепа за упражняване на родителски права и задължения;
- неадекватните условия на настаняване и отношение спрямо осъдените бременни жени и жени с малки деца в затвора и липса на алтернативни места за изпълнение на наказанието „лишаване от свобода“ спрямо тях;
- липсата на постоянен достъп до санитарни възли и недостатъчният брой душеве, тоалетни и мивки в общите санитарни помещения, както и силно ограниченият достъп до топла вода;

- недостигът на санитарни консумативи, включително дамски превръзки и бибешки пелени;
- големият дял на осъдени жени с психични заболявания, зависимости и такива, които извършват самонаранявания при занижена психиатрична и психо-социална грижа;
- извършването на личните обиски по крайно унизителен за жените начин.

Исторически, системата на местата за лишаване от свобода е създадена и ръководена от мъже и обслужва предимно нуждите на мъжете затворници. Проблемите, произтичащи от това следва да бъдат решени чрез цялостно преосмисляне на подхода при изпълнение на наказанията спрямо жените правонарушителки. През 2015 г. Министерство на правосъдието пристъпи към изготвянето на нов закон за правосъдието за деца, признавайки вредите от действащата архаична нормативна рамка и отчитайки специфичната уязвимост на децата в конфликт със закона. Настоящият доклад насочва към нуждата от осъществяването на сходна реформа в пенитенциарната политика, която да отразява международните стандарти за спазване правата на жените и да въвежда концепцията за **женско правосъдие**.

БЕЛЕЖКИ

- 1 Европейски парламент, Комисия по правата на жените и равенството между половете (2008), *Доклад относно положението на жените в затвора и въздействието, което има лишаването от свобода на родителите върху социалния и семейния живот*, стр. 4.
- 2 Български хелзинкски комитет (БХК) (2002), *Правата на човека в българските затвори*, достъпен на: <http://issuu.com/bghelsinki/docs/2002juvadminholland-1-?viewMode=magazine>.
- 3 БХК (2003), *Дисциплинарната практика в местата за лишаване от свобода*, достъпен на: http://www.bghelsinki.org/media/uploads/special/discippractica_part1-2003.pdf и http://www.bghelsinki.org/media/uploads/special/discippractica_part2-2003.pdf.
- 4 БХК (2008), *Затворите в България: Изследване на системата на местата за лишаване от свобода*, достъпен на: <http://www.bghelsinki.org/media/uploads/special/zatvori-2008.pdf>.
- 5 БХК (2010), *Доживотният затвор без замяна – нечовешко и унижително третиране: Специален доклад*, достъпен на: <http://www.bghelsinki.org/media/uploads/special/dozhivoten-zatvor-bez-zamyana-2010.pdf>.
- 6 БХК (2014), *Деца, лишени от свобода в България: Между наследството и реформата*, достъпен на: http://issuu.com/bghelsinki/docs/bhc_2014_children_deprived_from_l.
- 7 Закон за изпълнение на наказанията и задържането под стража (ЗИНЗС) (2009), достъпен на: <http://www.lex.bg/bg/laws/ldoc/2135627067>.
- 8 United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners (the Mandela Rules), Resolution E/CN.15/2015/L.6/Rev.1 of the Commission on Crime Prevention and Criminal Justice in the Economic and Social Council (adopted on 17 December 2015).
- 9 European Prison Rules, Recommendation CM/Rec (2006)2 of the Committee of Ministers of the Council of Europe of 11 January 2006.
- 10 United Nations Rules for the Treatment of Women Prisoners and Non-custodial Measures for Women Offenders (the Bangkok Rules), Resolution A/C.3/65/L.5 of the General Assembly of 16 March 2011.
- 11 Standards of the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT), CPT/Inf/E (2002)1 - Rev. 2006, p. 79, available on: <http://www.cpt.coe.int/en/documents/eng-standards-scr.pdf>.
- 12 Mothers and Babies in Prison, Recommendation 1469 (2000) of the Parliamentary Assembly of the Council of Europe, adopted on 30 June 2000.
- 13 Resolution on the Particular Situation of Women in Prison and the Impact of the Imprisonment of Parents on Social and Family Life of the European Parliament (2007/2116(INI)), adopted on 13 March 2008.
- 14 Declaration on Women's Health in Prison: Correcting Gender Inequity in Prison Health of the World Health Organization Regional Office for Europe and the United Nations Office on Drugs and Crime, 2009.
- 15 General Recommendation on Women's Access to Justice, Resolution CEDAW/C/GC/33 of the UN Committee on the Elimination of Discrimination against Women, adopted on 23 July 2015.
- 16 Данните за капацитета на затвора и прилежащите му общешития и поправителен дом са взети от: Council of Ministers, Secretariat of the Committee of Ministers, *Communication from Bulgaria concerning the case of Neshkov and Others and the Kehayov group of cases against Bulgaria (Applications No. 36925/10, 41038/98)*, 1 September 2015.
- 17 Затвора в Сливен (2014), *Отчет на дейностите по третирането на лишените от свобода в затвора в гр. Сливен през 2013 г.*, стр.11.
- 18 Трайков, З. (2007), *Наказателно-изпълнително право*, София, Албатрос, стр. 99.
- 19 Затвор Сливен (2015), *Отчет и анализ на дейностите в сектор „СДВР“ за 2014 г.*, стр. 3.
- 20 European Prison Rules, Rule 5.
- 21 *Ibid*, Rule 6.
- 22 *Ibid*, Rule 5.
- 23 Snacken, Sonya & Van Zyl Smit, Dirk (2009), *Principles of European Law and Policy*, Oxford University Press, pp. 103-105.
- 24 European Prison Rules, Rule 6.
- 25 Commentary to Recommendation CM/Rec (2006)2 of the Committee of Ministers of the Council of Europe of 11 January 2006 on the European Prison Rules, Rule 6.
- 26 ЗИНЗС, чл. 57, ал. 2.

- 27 Данните са от Националното преброяване на населението и жилищния фонд в Република България 2011 г., достъпни на: <http://www.nsi.bg/census2011/pagebg2.php?p2=175&sp2=192&SSPP2=197>.
- 28 Recommendation on Prison Leave of the Committee of Ministers of the Council of Europe to Member States No. R (82) 16, adopted on 24 September 1982.
- 29 Наказателно-процесуален кодекс (НПК) (2006), чл. 447.
- 30 Правилник за прилагане на Закона за изпълнение на наказанията и задържането под стража (ППЗИНЗС) (2010), чл. 77, ал. 4.
- 31 Resolution on the Particular Situation of Women in Prison and the Impact of the Imprisonment of Parents on Social and Family Life of the European Parliament (2007/2116(INI)), adopted on 13 March 2008, para. 16. Mothers and Babies in Prison, Recommendation 1469 (2000) of the Parliamentary Assembly of the Council of Europe, adopted on 30 June 2000, para. 5.1.
- 32 НПК, чл. 415, т. 2.
- 33 НПК, чл. 447, т. 1.
- 34 Постановление на Окръжна прокуратура – Сливен от 9 септември 2015 г. по пр. пр. № 955/2015 г.
- 35 ЗИНЗС, чл. 85, ал. 1.
- 36 Виж т. 2.3. „Майчинство в яслата към затвора“.
- 37 Виж т. 3 „Материални условия“.
- 38 Bangkok Rules, Rule 49.
- 39 ППЗИНЗС, чл. 71, ал. 4
- 40 Наредба №26 от 18 ноември 2008 г. за устройството и дейността на детските ясли и детските кухни и здравните изисквания към тях, чл. 9.
- 41 За повече информация, вж. по-горе Таблица № 3: Социална среда за отглеждане на децата на лишени от свобода жени в затвора в Сливен към 19 юли 2015 г.
- 42 Административен съд – Сливен, Решение № 93 от 20 май 2015 г. по адм. дело № 10 от 2015 г.
- 43 Омбудсман на Република България (2015), *Годишен доклад на Омбудсмана като Национален превантивен механизъм за 2014 г.*, стр. 13, достъпен на: http://www.ombudsman.bg/documents/NPM_Report_2014_FINAL.pdf.
- 44 CPT, Report to the Bulgarian Government on the Visit to Bulgaria carried out from 10 to 21 September 2006, available on: <http://www.cpt.coe.int/documents/bgr/2008-11-inf-eng.pdf>.
- 45 Standards of the CPT, CPT/Inf/E (2002)1 - Rev. 2006, p. 79.
- 46 Международен пакт за икономически социални и културни права на ООН, чл. 12, ал. 1.
- 47 UNODC, WHO Europe, *Women's health in prison, Correcting Gender Inequality*, 2009, p. 9.
- 48 Информация, получена от ГДИН с Решение № Л-4818/2 от 31.07.2015 г. по реда на Закона за достъп до обществена информация.
- 49 Към 31 декември 2014 г. сектор „Социални дейности и възпитателна работа“ разполага с едва 8 заети щатни длъжности, а именно: 1 началник, 1 старши инспектор СДВР, 3 инспектори СДВР, 1 инспектор-психолог, 1 инспектор-пробация. В същото време има два незаети щата за инспектори СДВР.
- 50 Национален център по наркомании, Регистър на лечебните заведения в страната, които осъществяват субституиращи и поддържащи програми за лица, зависими от наркотични вещества по реда на Наредба № 24 от 31.10.2000 г. на Министъра на здравеопазването за условията и реда за осъществяване на субституиращи и поддържащи програми за намаляване на здравните щети за лица, зависими от наркотични вещества, достъпен на: <http://www.ncn-bg.org/reg1.php>.
- 51 Bangkok Rules, Rules 19 and 20.
- 52 Според проучване на Министерството на правосъдието на САЩ за лесбийките, гейовете, бисексуалните и трансполовите (ЛГБТ) лишени от свобода, съществува 10 пъти по-голяма вероятност да станат жертва на сексуално насилие от хетеросексуалните лишени от свобода. U.S. Department of Justice, Office of Justice Programs, Bureau of Justice Statistics (2013), *Sexual Victimization in Prisons and Jails Reported by Inmates: National Inmate Survey 2011-12*, p. 18, available on: http://www.bjs.gov/content/pub/pdf/svpjiri1112.pdf?utm_source=JDI+Enews&utm_campaign=8a7153a8ab-BJS+Report_5_15_13&utm_medium=email&utm_term=0_e46e1c4094-8a7153a8ab-27989797. Вж. също и United Nations Office on Drugs and Crimes (2009), *Handbook on Prisoners with Special Needs*, pp. 103-122, available on: http://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/Handbook_on_Prisoners_with_Special_Needs.pdf.

ИСКАТЕ ЛИ ДА ПОМОГНЕТЕ?

Бюджетът на неправителствените организации често е съвсем ограничен. Ето защо БХК се нуждае от помощ, за да продължи да работи в полза на най-уязвимите групи в българското общество. Тази подкрепа ще помогне за изграждането на един по-добър свят.

КАКВО МОЖЕТЕ ДА НАПРАВИТЕ?

Активисти от цял свят са показали, че съпротивата срещу тези, които подкопават човешките права, е възможна. Бъдете част от това движение. Помогнете ни да се изправим срещу тези, които подклаждат страх и омраза.

Можете да направите това

КАТО ДОБРОВОЛЕЦ ИЛИ С ДАРЕНИЕ.

Искам да предложа помощта си като доброволец, защото смятам, че притежавам умения, които биха били от полза.

Име:

Адрес:

Държава:

Имейл:

Искам да направя дарение на БХК (приемат се дарения в лева или евро)*

Сума:

Моля изтеглете от:

Visa

Mastercard

Номер:

Валидна до:

Да се използва за**:

Подпис:

* Дарението можете да направите и сами чрез Интернет на адрес:

<http://www.bghelsinki.org/bg/donate/>

**Попълнете този ред само, ако имате конкретно желание или наша конкретна кампания предвид.

Моля, подайте тези формуляри в офиса на БХК на адрес:
ул. „Върбица“ № 7, ет. 4, 1504 София

БЪЛГАРСКИ
ХЕЛЗИНСКИ
КОМИТЕТ

БЪЛГАРСКИ
ХЕЛЗИНСКИ
КОМИТЕТ

София, 2016 г.